

פרק 27 – הרשות המבצעת: הממשלה

4. תפקידי הממשלה וסמכויותיה

הממשלה היא הרשות המחליטה בנושאים המרכזיים של המדינה. היא מגבשת מדיניות ומקבלת החלטות, ובעזרת הרוב שיש לה בכנסת היא משיגה אישור להחלטותיה.

בעבר הייתה מקובלת התפיסה שלפיה הפרלמנט מייצג את העם וקובע חוקים, ואילו תפקידה של הממשלה לבצע את שנקבע בחוקים. מכאן כינויה של הממשלה "רשות מבצעת". בימינו חל שינוי בתפקידי הממשלה, והם בעיקר קבלת החלטות וקביעת מדיניות.

סמכויות הממשלה

א. **קביעת מדיניות:** הממשלה קובעת מדיניות ומקבלת החלטות בנושאים חשובים כמו מדיניות החוץ והביטחון של המדינה, המדיניות הכלכלית, מדיניות החינוך ועוד. ביצוע המדיניות בתור רשות מבצעת מוטל על השר הממונה על המשרד הממשלתי המתאים.

ב. **חקיקת משנה (התקנת תקנות ומתן צווים):** שר הממונה על ביצוע חוק מוסמך להתקין תקנות לביצועו, ופקידים בכירים רשאים לתת צווים, כלומר הוראות נלוות לחוק. לעתים קרובות החוק אינו מפרט את אופני ביצועו, אלא מסמיך את השרים לעשות זאת, והם קובעים את הכללים ואת אופני הביצוע באמצעות תקנות. תקנות אלה חייבות לעמוד בהתאמה לחקיקה הראשית (חקיקת הכנסת), ואסור להן לסתור אותה.

חקיקת משנה: חקיקה על ידי הממשלה ועל ידי שרים ופקידים בכירים, שנועדה לפרט פעולות או דרכי ביצוע של החקיקה הראשית. חקיקת משנה כוללת תקנות שמתקינים שרים, וצווים שנותנים פקידים בכירים, וכן חוקי עזר הנקבעים על ידי הרשות המקומית.

עוגני המונח

1. חקיקה באחריות הממשלה.
2. תקנות, צווים וחוקי עזר עירוניים.

תקנה: שר רשאי להתקין תקנה המפרטת את הדרכים לביצוע החוק.

עוגן המונח

דרך לביצוע החוק.

ג. הסמכות השיורית של הממשלה: לממשלה יש סמכות לפעול בשם המדינה, אלא אם כן סמכות זו נמסרה בחוק לגוף אחר. סמכות זו נקראת סמכות שיורית, כלומר הסמכות שנשארה לאחר שנמסרו סמכויות לרשויות האחרות.

עוגני המונח

1. סמכות לא מוגדרת לרשות אחרת.
2. הסמכות הופכת לאחריות הממשלה.

ד. סמכויות חירום של הממשלה: תקנות לשעת חירום ותקנות ההגנה (פירוט בהמשך).

שימו לב לקשר בין סמכויות הממשלה להכרזת העצמאות כיסוד חוקתי: ההכרזה מנחה את עבודת הממשלה, שצריכה לגבש מדיניות שעקרונותיה יהלמו את שנאמר בהכרזה.

5. סמכויות החירום של הממשלה

לממשלה בישראל סמכויות חירום, המתבטאות בסמכותה להפעיל תקנות לשעת חירום (1948) ולפעול על פי תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945.

סמכויותיה של הממשלה לקבוע תקנות אלה מקנות לה כוח רב. הן עלולות לפגוע בזכויות האדם והאזרח ובדמוקרטיה, לכן מוטלות הגבלות על הפעלתן.

תקנות לשעת חירום: נקבעו בשנת 1948, כדי לתת לממשלה סמכות לקיים את הביטחון ואת הסדר הציבורי בזמן חירום. נותנות בידי הממשלה סמכויות נרחבות, ועלולות לפגוע בחקיקת הכנסת ובזכויות הפרט.

עוגני המונח

1. סמכות ממשלה.
2. נועדו לזמן חירום - 1948.
3. נועדו לשמירת הביטחון.

תקנות ההגנה: נקבעו על ידי הבריטים בשנת 1945, והן תקפות עד היום. התקנות נותנות בידי הממשלה סמכויות נרחבות בשעת חירום כדי להגן על המדינה, ועלולות לפגוע בחוקי הכנסת ובזכויות האדם.

עוגני המונח

1. סמכות ממשלה.
2. נועדו לזמן חירום - 1945.
3. נועדו לשמירת הביטחון.

6. תקנות שעת חירום, 1948: מטרתן, הסכנות שנובעות מהן והגבלתן

- א. תקנות שעת חירום:** סמכות לחקיקת משנה הנתונה בידי ראש הממשלה או בידי שר שהוסמך על ידי הממשלה בשעת חירום. בכוחן לשנות חוק, להפקיעו זמנית, להטיל מסים ועוד.
- ב. המטרה:** להבטיח את הגנת המדינה, את ביטחון הציבור ואת קיום השירותים החיוניים בשעת חירום (מצב חירום).
- ג. הסכנות:**
1. הן נותנות כוח רב מאוד בידי הממשלה.
 2. ייתכן שיותקנו תקנות המנוגדות לחוקי הכנסת.
 3. תיתכן פגיעה בזכויות האדם והאזרח, בדמוקרטיה ובשלטון החוק.
- ד. הגבלת התקנות:**
1. חוקים אחדים (חוק יסוד: הממשלה וחוק יסוד: חופש העיסוק) וסעיפים מחוק יסוד: הכנסת מוגנים מפני שינוי על ידי התקנות.
 2. תוקפן מוגבל לשלושה חודשים.

3. הארכת מצב החירום נתונה להחלטה של הכנסת.
4. הרשויות השונות מחפשות איזון בין הצורך להבטיח סמכויות חירום, לבין הצורך להגן על זכויות האדם ועל חוקי הכנסת.

7. תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945: מטרתן, הסכנות שנובעות מהן והגבלתן

- א. **תקנות ההגנה, 1945**, נקבעו על ידי הבריטים בתקופת המנדט, ו"עברו" אל הממשלה אחרי הקמת המדינה.
סמכות הממשלה על פי התקנות: לנקוט צעדים שונים מטעמי ביטחון ללא משפט, למשל: מעצר מנהלי, הגבלת תנועה, החרמת רכוש, סגירת עיתון והוצאת ארגון אל מחוץ לחוק.
- ב. **המטרה**: להבטיח את ביטחון הציבור, להשליט סדר ציבורי ולקיים שירותים חיוניים לציבור.
- ג. **הסכנות**:
 1. פגיעה בזכויות האדם והאזרח.
 2. פגיעה בחקיקת הכנסת.
 3. פגיעה בשלטון החוק.
- ד. **הגבלת התקנות**:
 1. הממשלה מפעילה ריסון עצמי בהפעלתן, וממעטת להפעיל את סמכותה על פי התקנות.
 2. הסמכות למעצר מנהלי נתונה בידי שר הביטחון בלבד.
 3. המעצר המנהלי מוגבל בזמן.
 4. המעצר המנהלי כפוף לביקורת של בית משפט.

פינת הספירה

שימו לב לקשר בין סמכויות החירום של הממשלה לעיקרון הדמוקרטי (שהוא גם תפיסה דמוקרטית) של דמוקרטיה מתגוננת. כמו כן שימו לב לקשר בין סמכויות החירום, לבין העיקרון בדבר זכויות אדם ואזרח ועקרון שלטון החוק.

פרק 3 – משמעויות שונות של "מדינת לאום"

7. הצדקות מנקודת מבט דמוקרטית לקיומה של מדינת הלאום

לכאורה, קיומה של מדינת לאום אינו דמוקרטי ואינו שוויוני, כי במדינה כזאת ניתן ביטוי רב יותר לתרבות ולהיסטוריה של קבוצת הרוב. עם זאת, במדינות הדמוקרטיות קיימת הכרה בכך שזכותם של רוב האזרחים לעצב את המדינה שבה הם חיים לפי תפיסותיהם ואמונותיהם, כדי שיוכלו לממש את עצמם ואת זהותם במדינתם. וגם הכרה בזכות לתרבות, שפירושה כי על המדינה להגן על הזכות של קבוצת הרוב לחיות במדינה שבה שלטת תרבותם, והמיעוטים אשר להם תרבות אחרת יוכלו לקיים תרבות קהילתית במקומות שבהם הם חיים. רק מדינת לאום אשר שומרת על קבוצת הרוב בעלת התרבות השלטת, מאפשרת את קיומה של הזכות הדמוקרטית לתרבות. כך מוצדקת הקמתה וקיומה של מדינת הלאום במשטר הדמוקרטי.